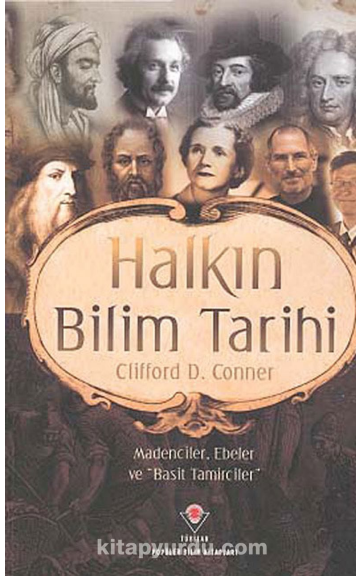

Muzaffer Gül

KÜNYE

Halkın Bilim Tarihi

Clifford D. Conner

Çeviri: Zeynep Ç. Kanburoğlu

TÜBİTAK, 580 sayfa

Ankara, 2013

ISBN: 978-975-403-664-0

HALKIN BİLİM TARİHİ

Bilimi sadece bilim insanları ve onların yazmış oldukları metinler üzerinden ele alan bilim tarihi yazıcılığı türü, bilimi toplumdan soyutlayarak ona içsel bir gelişim doğrultusu çizer. Clifford D. Conner ise *Halkın Bilim Tarihi* kitabıyla bu yaklaşımı reddeder ve bilim felsefecisi Edgar Zilsel'in vurguladığı, zanaatkarların modern bilimin ortaya çıkışındaki rolünü daha geniş bir çerçeveye oturtarak, avcı toplayıcı topluluklardan günümüze, tüm bilgi edinim süreçlerindeki kolektif emeğe dikkat çeker.

Conner *Halkın Bilim Tarihi*'ni yazma amacını şöyle ifade eder:

Temel hedefim, mütevazı insanlardan oluşan adsız kalabalıkların- yani sıradan insanların- bilimsel bilginin ortaya çıkarılmasına ve yayılmasına, aslında ne kadar çok katkıda bulunduklarını gözler önüne sermektir. Isaac Newton'un "görülme-yeni görme" becerisi, kendisinin de iddia etmiş olduğu gibi, "devlerin omuzlarında" oturmasına değil, adı sanı duyulmamış, okuma yazması olmayan binlerce zanaatkarın (ve daha diğer binlerce kişinin) sırtına binmiş olmasına bağlanmalıdır. Elbette, kuantum teorisinin formülünü ya da DNA'nın yapısını doğrudan zanaatkar ya da köylülere borçlu olduğumuzu iddia etmek saçma olur; ama eğer modern bilimi bir gökdelenle benzetirsek, gökdelenin en tepesinde yer alan son derece güzel işlemler, yani yirminci yüzyılın dev zaferleri, sıradan işçiler tarafından atılmış büyük temeller sayesinde var olur ve ayakta kalır. Eğer bilim, en temel anlamıyla, doğaya dair bilgi demekse, bu bilginin doğaya en yakın olan insanlar, yani avcı-toplayıcılar, çiftçiler, denizciler, madenciler, demirciler, şifacılar ve diğer yaşam koşullarından dolayı her gün doğada var olma mücadelesi veren insanlar sayesinde oluştuğunu görmek hiç de şaşırtıcı olmasa gerek¹.

Conner, bilim tarihine ilişkin bu yaklaşımıyla, bilimin salt kuramsal bir etkinlik olmadığını, pratik faaliyetlerin kuramsal olanı öncelediğini gösterir. Örneğin gazların davranışı, atmosfer basıncı ve termodinamik prensiplerinin kuramsal olarak açıklanması, işçilerin deneysel yöntemlerle keşfettiklerini anlama çabasının sonucudur. Sanayi Devrimi'nin itici gücünü oluşturan buhar makinesinin icadı, bu bağlamda öne çıkan örneklerden sayılabilir.

1 Conner, C. D. (2013). *Halkın Bilim Tarihi* (3. Baskı b.). (Z. Ç. Kanburoğlu, Çev.) Ankara: Tübitak. s. 6-7.

İşçilerin icat edip geliştirdikleri buhar makinesinin işleyiş biçiminin kuramsal bir dil ile ifade edilmesi, çok daha sonra gerçekleşir.

Avrupa merkezli ve ırkçı bilim tarihi yazıcılığı, Conner'ın kitabında eleştirdiği anlayışlardan bir diğeridir. Ona göre, Yunanların astronomi ve matematik başta olmak üzere Mısır ve Mezopotamya medeniyetlerinden birçok konuda bilgi aldığı bilinmesine rağmen, "Neredeyse her şey Yunanlarla başladı" görüşündeki 'bilinçli' ısrar ırkçı bilim anlayışından kaynaklanmaktadır.

Yunanistan'ın daha eski dönemdeki medeniyetlerle olan ilişkilerine dair Göttingenli araştırmacıların fikirlerini anlamak için "bilimsel tarih" kavrayışı anahtar olarak alınmalıdır. Bu araştırmacılar, tarihsel açıklamanın asıl bilimsel ilkesinin ırk kavramı olduğuna kani idiler ve "ırk kavramının bilimsel kanunlarını" keşfettiklerine inanıyorlardı. Koydukları ırksal bilim kanunlarına göre sadece beyaz ırk - Arilerin torunları- ileri medeniyetler yaratabilmek gibi doğal bir yeteneğe sahipti. Siyah ırkın, ırklar sırasının en altında kaldığına ve onların hiçbir medeniyet becerisine sahip olmadıklarına inanıyorlardı. Öte yandan, Hristiyanlıktaki Darwin öncesi yaratılış fikri, beyaz insanların daha üst düzey bir evrimi temsil ettiğini değil; Tanrının yarattığı orijinal insan ırkının saf beyaz olduğunu ve diğer ırkların onların bozulmuş formları temsil ettiğini ifade ediyordu. Bu "ırkçı bilim", zaferler kazanmış Avrupa'nın emperyalizm çağıının bir ürünüydü ve beyaz Avrupalıların dünyanın daha esmer insanlarını yönetmek gibi "doğal bir hakları" olduğunu savunmaya yarayan ideolojiye hizmet ediyordu. Göttingenli akademisyenlerin, bilimi o kadar yüceltmelerine ve bilim tarihi araştırmalarını tamamen bilimsel yöntemlerle yaptıklarını sürekli iddia etmelerine karşın, siyahların aşağı bir ırk olduğuna dair hiçbir bilimsel kanıt göstermeyi gerekli görmemiş olmaları da vurgulanmalıdır. Siyah ırkı aşağı olarak nitelemek onlar için kendi kendine yeterli bir argümandı^[2].

Conner 'İrksal saflık' fikrinin ırkçı ideolojinin önemli unsuru olduğunu belirtir. Bu ideolojiye göre Yunanlılar en saf arilerdir; dolayısıyla onlar Germen halklarının atalarıdır ve "Yunanların ilerlemeci, yaratıcı, dinamik ve zeki doğaları" sahip oldukları ari kanları sayesinde. Bununla birlikte Mısırlılar 'siyah kanın' karışmış olduğu melez bir ırka sahip oldukları için Yunan uygarlığına kayda değer bir katkı sağlamış olamazlar.

Conner'a göre diğer bir sorun, Yunan bilimi adıyla bü-tünsel bir yapıdan söz etmenin mümkün olmamasıdır. Sokrates'ten önce bilimin geleneksel anlatılarındaki Thales, Anaksimenes, Anaksimandros ve Heraklit gibi

düşünürler, memleketleri bugün Türkiye'nin bir parçası olan Anadolu'nun İyonya sahillerinde yaşamışlardı. Conner bu düşünürlerin kökenlerine kafa yormak yerine onların temsil ettiği materyalist bilimsel geleneğin sosyal içeriğine bakmayı önerir.

Conner, Avrupalıların İslam coğrafyasında üretilen bilgiye ilişkin bakışlarını da ırkçılıkla yargılar. Egemen anlatıya göre, Yunan biliminin mirası, yeniden Aryan Avrupa'ya aktarılan kadar, onun muhafızlığını üstlenen İslam dünyasının Aryan olmayan halkları tarafından korunur. "Sonra oradan yeniden kök salarak, onun kıymetini bilen akıllı insanlar arasında bir kez daha büyümüştür"^[3]. Conner'a göre "İslam Bilimi", Yunan biliminin edilgen bir taşıyıcısı değildir. Dahası "İslam Bilimi" sadece Yunandan değil, İran'dan, Hindistan'dan ve Çin'den aldığı katkılarla beslenmiş ve bilimsel kültüre başlı başına çok önemli katkılar sunabilmiştir. Bu durum belki de en açık ifadesini matematikte bulmuştur.

Clifford D. Conner'ın *Halkın Bilim Tarihi* adlı kitabının, bilim tarihine sıra dışı yaklaşımıyla ilham verici bir çalışma olduğu söylenebilir. Conner'ın egemen bilim tarihi yazıcılığının karşısında konumlanırken, iddialarını birçok somut örnekle desteklemesi, onun böylesi bir nitelemeyi hak ettiğini gösteriyor. Bunun yanı sıra bilimin sermayenin kontrolü altında kaldığı sürece, toplumları birçok felaketin beklediği vurgusu, aslında bir ümitsizliğe değil, mücadeleye işaret etmektedir. Diğer yandan, bilimin demokratik bir kontrol mekanizması tarafından güvence altına alınmasına yönelik Conner'ın önerisi, bilim sosyoloğu Robert Merton'ın normatif bilim anlayışını andırıyor. Merton, liberal - totaliter ikiliği'ni anlayışının merkezine yerleştirmişti; Sovyetler Birliği ve Nazi Almanyası'nda uygulanan bilim politikalarını eşitleyerek "totaliter" olarak nitelerken, sadece "liberal" cephenin, bilimin gelişebileceği "demokratik" ortamı oluşturabileceğini öne sürmüştü. Conner'la Merton'ın söylemlerinin ufak da olsa bir noktada ortaklaşması, *Halkın Bilim Tarihi*'nin bütününe baktığımızda bir çelişki gibi görünmektedir. Ancak bu durumun, kitabın temel tezlerini gölgelediğini söyleyemeyiz.

Görsel 1. Çeşitli dillerde Halkın Bilim Tarihi'ne ait kitap kapakları

2 Conner. a.g.e. s. 133.

3 Conner. a.g.e. s. 170.

Son olarak, *Halkın Bilim Tarihi*'nin bilim tarihi alanına dönük ezberleri bozan içeriğiyle, defalarca okunup tartışılması gereken bir kitap olduğunu söyleyerek bitirelim. Kitabı edinmek isteyenler ne yazık ki kitabın basılı haline erişememektedir, çünkü kitabın Türkçe yayın haklarına sahip olan Tübitak, yaklaşık on yıldır kitabı basmamaktadır. Bununla birlikte kitap internet ortamında pdf olarak edinilebilir.